

WYCHOWAWCZA WARTOŚĆ PRACY NA PRZESTRZENI DZIEJÓW ORAZ W ŚWIETLE NAUCZANIA ŚW. JANA PAWŁA II

Katarzyna Nadachewicz

ORCID: 0000-0002-3444-0288

Uniwersytet w Białymstoku

e-mail: k.nadachewicz@uwb.edu.pl

THE EDUCATIONAL VALUE OF WORK THROUGHOUT HISTORY
AND IN THE LIGHT OF THE TEACHING OF ST. JOHN PAUL II

Keywords: work, value, education

Abstract. The article presents views on the educational value of the work of selected teachers and John Paul II, on the basis of his words contained in speeches and homilies delivered during the pilgrimage to Austria in 1982, 1983 and Switzerland in 1984. After a thorough analysis of the speeches, it is possible to distinguish six elements in the educational value of work that our Saint draws attention to: work testifies to the dignity of man and their value, work unites, teaches solidarity, is the meaning of human life, is a source of social justice, it is an element of building a new world.

Słowa kluczowe: praca, wartość, wychowanie

Streszczenie. W artykule przedstawiono poglądy na temat wychowawczej wartości pracy wybranych pedagogów oraz Jana Pawła II na podstawie jego słów zawartych w przemówieniach i homiliach wygłoszonych podczas pielgrzymek do Austrii w 1983 roku i Szwajcarii w 1984 roku. Po wnikliwej analizie przemówień można w wychowawczej wartości pracy wyodrębnić sześć elementów, na które zwraca uwagę nasz Święty: praca świadczy o godności człowieka i jego wartości, praca jednoczy, uczy solidarności, jest sensem ludzkiego życia, jest źródłem sprawiedliwości społecznej, jest elementem budowy nowego świata.

Wprowadzenie

Pedagogiczne aspekty myślenia o pracy mają swoje źródło w założeniach filozoficznych i światopoglądowych. Stanowią one podstawę formułowania celów, ideałów wychowawczych i wzorców osobowych charakterystycznych dla systemów wychowania, w których szczególne miejsce przypisuje się pracy. Interesujące z punktu widzenia pedagogicznego jest ujęcie pracy zawarte w nauczaniu Jana Pawła II. Praca jest rzeczywistością, która zewsząd otacza i określa człowieka. Zasadniczą część dojrzałego życia stanowi praca zawodowa, dlatego bardzo ważne jest przygotowanie się do niej w młodości. W encyklice *Laborem exercens* Jan Paweł II podaje następującą definicję: „praca zaś oznacza każdą działalność, jaką człowiek spełnia bez względu na jej charakter i okoliczności, to znaczy każdą działalność człowieka, którą za pracę uznać można i uznać należy pośród całego bogactwa czynności, do jakich jest zdolny i dysponowany poprzez samą swoją naturę, poprzez samo człowieczeństwo” (*Laborem exercens*).

Wychowanie natomiast to ogół zabiegów mających na celu ukształtowanie człowieka pod względem fizycznym, moralnym i umysłowym oraz przygotowanie go do życia w społeczeństwie (*Słownik*). W wielu publikacjach związanych z pedagogiką pracy znajdziemy treści związane z wychowawczym znaczeniem pracy. Nie sposób w jednym artykule dokonać pełnej syntezy wszystkich wypowiedzi. Niniejsze opracowanie nie wyczerpuje całości podjętej tematyki. W artykule zostaną przedstawione poglądy na temat wychowawczego znaczenia pracy wybranych pedagogów oraz Jana Pawła II na podstawie jego słów zawartych w przemówieniach i homiliach wygłoszonych podczas pielgrzymki do Austrii w 1983 i Szwajcarii w 1984 roku.

Wychowawcza wartość pracy na przestrzeni dziejów

Poglądy na pracę i jej znaczenie dla wychowania człowieka zmieniały się na przestrzeni wieków. Już z Biblii dowiadujemy się o pracy Boga przy stworzeniu świata „Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię” (*Rdz.1*), a także o powołaniu człowieka do panowania nad ziemią, przetwarzania i umiejętnego jej wykorzystywania: „Bądźcie płodni i rozmnażajcie się abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi.” (*Rdz.1,28*).

Wielcy myśliciele, filozofowie, pedagodzy kontynuowali i poszerzali rozważania na temat wartości i znaczenia pracy w wychowaniu człowieka.

Okolo 1516 roku w dziele *Utopia* Tomasz Morus opisał życie na wyspie, gdzie panuje szczęście. Sformułował postulat, aby cała młodzież pracowała w rolnictwie, a potem niektórzy z nich wybrali inne zawody (Wiatrowski, 2005, s. 23). Jan Amos Komeński, który żył na przełomie XVI i XVII wieku (1592-1679) twierdził, że wychowanie planowe powinno się rozpoczynać tuż po urodzeniu się dziecka. Pierwszy okres wychowania, do końca szóstego roku życia, określany mianem 'szkoły macierzyńskiej', ma zapewnić dziecku prawidłowy rozwój fizyczny, wyposażyć je w podstawowe pojęcia moralne oraz doprowadzić do pełnego rozwoju młodocianego intelektu, tak by dziecko po ukończeniu 6 lat mogło rozpocząć naukę w szkole elementarnej. Przede wszystkim w okresie tym należy dbać o to, by dziecko sprawnie posługiwało się językiem ojczystym i przyswoiło podstawy elementarnej wykształcenia. Szkoła powszechna, stanowiąca kolejny szczebel wychowania, miała charakter praktyczny. Oparty na umiejętności czytania, pisania i rachunków, program rzeczowy szkoły miał zapewnić dzieciom rozumienie bliższego i dalszego środowiska, zaznajomić z własnym krajem i ułatwić wybór zawodu. Szczególnym szacunkiem darzył pracę, gdyż uważał, że przez nią prowadzi najbardziej skuteczną drogą do aktywizowania dziecka, eliminowania nudy, a także zorientowania dziecka w różnorodności prac zawodowych, m.in. po to, aby łatwiej ujawniały się zamiłowania i skłonności (Kot, 2010, s. 297-317).

W Polsce epoki odrodzenia głównym propagatorem myśli wychowania przez pracę był Andrzej Frycz Modrzewski. W swojej w rozprawie *O poprawie Rzeczpospolitej* wielokrotnie nawiązywał do roli pracy ludzkiej. Uważał, że należy do niej wdrażać już dzieci, i to od najwcześniejszych lat, i systematycznie kontrolować jej wyniki. Był gorącym zwolennikiem wszczęcia dzieciom zamiłowania i szacunku do pracy, bez względu na pochodzenie i majątek, m.in. poprzez uczenie, zgodnie z uzdolnieniami, określonego rzemiosła, adekwatnego do ich predyspozycji, co w przyszłości pozwoli na wykonywanie pracy z powodzeniem i zadowoleniem (Fryckowski, 1992, s. 108).

Powyższe koncepcje szczególnie bliskie okazały się działaczom Komisji Edukacji Narodowej, między innymi Grzegorzowi Piramowiczowi (1735-1801), Antoniemu Popławskiemu (1739-1799) i Hugonowi Kołłątajowi (1750-1812), którzy w zaproponowanych treściach przedmiotów zawarli idee wychowania przez pracę i do pracy poprzez przygotowywanie młodzieży do zajęć w gospodarstwie i rzemiośle.

Analizując zagadnienia wychowawczego znaczenia pracy nie można pominąć wkładu twórczego w tę dziedzinę pedagogiki Janusza Korczaka (1878–1942). Istotnym czynnikiem wychowania, według Korczaka, była praca. Zdawał sobie sprawę, że złożone problemy wychowawcze można należycie rozwiązać tylko wtedy, gdy w ich rozwiązywaniu uczestniczy aktywnie sama młodzież. Uczył szacunku dla każdej pracy na równi, zarówno fizycznej, jak i umysłowej, budził szacunek dla ludzi pracy. Prawie całość prac samoobsługowych wykonywali sami wychowankowie. Sam Korczak również włączał się do najbardziej powszednich czynności, sam wykonywał tzw. ‘brudne’ prace. W *Pamiętniku* pisał: „O to walczę, aby w Domu Sierot nie było roboty delikatnej czy ordynarnej, mądrej czy głupiej, czystej czy brudnej – roboty dla panieneczek i zwyczajnej hołoty. Nie powinno być w Domu Sierot pracowników wyłącznie fizycznych i wyłącznie umysłowych. [...] Kto mówi: Brudna robota, bo fizyczna, ten kłamie. Gorzej, gdy obłudny mówi: Żadna praca nie przynosi wstydu, ale sam wybiera tylko białą robotę, unika tzw. czarnej roboty i zdaje mu się, że powinien i sam od czarnej roboty stronić” (Korczak, 1958, t. IV, s. 582).

Tadeusz W. Nowacki źródło wychowawczego działania pracy dostrzega: „w jej istocie, w czynnościach pracowniczych, znamionujących wysiłek duchowy i fizyczny dla osiągnięcia celu, skierowanego na realizację wartościowych dzieł i w pokonywaniu oporów materii, w rozwijaniu umiejętności doboru właściwych środków” (Nowacki, 2008, s. 76).

Zygmunt Wiatrowski określa pracę jako wartość trwałą i uniwersalną oraz „naturalną potrzebę człowieka w jego przeróżnych postaciach bycia i rozwoju”. Jest ona nieodzowna w każdym okresie i przejawie życia ludzkiego: „to dzięki myślącej i odpowiedzialnej pracy człowiek staje się człowiekiem rzeczywistym, człowiekiem stanowiącym o sobie samym oraz wyrażającym sens swojego istnienia i działania” (Wiatrowski, 2005, s. 86.) Autor zauważa konieczność pracy w każdym okresie życia, a więc również w dzieciństwie.

Więcej na temat wychowawczej wartości pracy na przestrzeni dziejów można znaleźć w pracach: Stefana M. Kwiatkowskiego (2012), Ryszarda Bery, Joanny Wierzejskiej (2015), Joanny Szłapińskiej (2015), Krzysztofa Jakubiaka (2017), Ryszarda Parzęckiego (2021) i innych.

Wprowadzenie młodego pokolenia w proces pracy jest uwarunkowane trzema jej aspektami, które zawarte są w *Konstytucji Duszpasterskiej o Kościele* (s. 59):

- 1) kształcący – praca doskonali samego pracującego, który rozwija swoją osobowość poprzez podejmowaną działalność,

- 2) społeczny – praca służy zaspokajaniu potrzeb materialnych i duchowych innych ludzi,
- 3) solidarnościowy – człowiek pracujący wchodzi w relacje z innymi ludźmi i razem pokonuje trudności i przysparza dóbr, czyniąc sobie ziemię poddaną (Solak, 2004, s. 43).

Podjęte w ujęciu historycznym rozważania ukazują aspekty wychowawcze pracy, które mają dwojaki charakter. Pierwszy dotyczy wychowania przez pracę, którego sedno tkwi w wykonywaniu czynności, a tym samym jej poznawaniu w procesie aktywistycznym. Sposób ten uczy zachowań w procesie pracy, którego istotny element to kształtowanie postaw charakterystycznych dla tegoż procesu, takich jak na przykład obowiązkowość, rzetelność, odpowiedzialność, sumienność, wytrwałość itp. Drugi aspekt problemu wychowawczego pracy to przygotowanie człowieka do pracy. Dokonuje się ono w procesie edukacji zawodowej, którą poprzedza nauka w różnych typach szkół ogólnokształcących, to jest podstawowych, gimnazjach, liceach ogólnokształcących, a następnie poprzez treści przedmiotów kształcenia ogólnego, ogólnozawodowego i zawodowego.

Nauczanie Św. Jana Pawła II

Wydaje się, że praca jest niezbędna w wychowaniu, jest koniecznym elementem prawidłowego rozwoju człowieka – jego potencjału fizycznego, intelektualnego, duchowego, kulturowego, moralnego. Przejawia się ona wielowymiarowo i wielofunkcyjnie. Nie tylko wytwarza dobra materialne, ale jest także niezbędna w rozwoju człowieka. Praca kształtuje wolę, charakter, zainteresowania, wpływa na samopoczucie i stan zdrowia. Dzięki niej człowiek uczy się życia i współdziałania z innymi ludźmi. Spełnia ona ogromną rolę w samorealizacji i uspołecznianiu, kształtuje więzi międzyludzkie oraz systemy wartości. Ojciec Św. Jan Paweł II odsłania nowe znaczenie ludzkiej pracy i nowe zadania w tej dziedzinie stojące przed człowiekiem, rodziną, narodami i całą ludzkością, również przed Kościołem. Praca stanowi podstawę kształtowania życia rodzinnego, które jest naturalnym prawem i powołaniem człowieka. Praca jest warunkiem zakładania rodziny, która domaga się środków utrzymania nabywanych przez pracę. Praca i pracowitość warunkują też proces wychowania w rodzinie, gdyż każdy ‘staje się człowiekiem’ m.in. przez pracę, a to z kolei jest istotnym celem całego procesu wychowania. Rodzina jest równocześnie wspólnotą, która istnieje dzięki pracy i zarazem pierwszą, wewnętrzną szkołą pracy dla każdego człowieka. W encyklice *Laborem exercens* Jan Paweł II podkreśla, że wychowawcze znaczenie

pracy rozpoczyna się w rodzinie: „Praca i pracowitość warunkują także cały proces wychowania w rodzinie właśnie z tej racji, że każdy »staje się człowiekiem« między innymi przez pracę, a owo stawanie się człowiekiem oznacza właśnie istotny cel całego procesu wychowania. Oczywiście, że wchodzi tutaj w grę poniekąd dwa znaczenia pracy: ta, która warunkuje życie i utrzymanie rodziny — i ta, poprzez którą urzeczywistniają się cele rodziny, zwłaszcza wychowanie” (*Laborem exercens*).

Po wnikliwej analizie przemówień i homilii skierowanych do ludzi świata pracy w Austrii i Szwajcarii można w wychowawczym znaczeniu pracy wyodrębnić sześć elementów:

1. Praca świadczy o godności człowieka i jego wartości

Analizując przesłanie zawarte w Encyklice *Laborem Exercens* (encyklika na stronie internetowej podanej w bibliografii) podstawą określenia wartości pracy ludzkiej nie jest przede wszystkim rodzaj wykonywanej czynności, ale fakt, że ten, kto ją wykonuje, jest osobą. Źródłem godności pracy należy szukać w wymiarze podmiotowym. Pierwszą, podstawową wartością pracy jest sam człowiek – jej podmiot. Człowiek jest przeznaczony i powołany do pracy, ale praca jest ‘dla człowieka’, a nie człowiek ‘dla pracy’. Różne prace mogą mieć większą lub mniejszą wartość przedmiotową, ale każda z nich mierzy się miarą godności człowieka, który ją wykonuje. Celem jakiegokolwiek pracy spełnianej przez człowieka pozostaje zawsze sam człowiek. Ojciec Św. zwraca również uwagę na zagrożenia właściwego porządku wartości. W epoce nowożytnej od samego początku kształtowania się ery przemysłowej, chrześcijańska prawda o pracy zagrożona była przez myślenie materialistyczne i ekonomiczne. Stale istnieje niebezpieczeństwo traktowania pracy ludzkiej jako towaru lub anonimowej siły potrzebnej do produkcji. Coraz bardziej przywiązuje się wagę do przedmiotowego wymiaru pracy, a na dalszym planie pozostaje jej wymiar podmiotowy. Zachodzi pomieszanie, a nawet odwrócenie porządku wyznaczonego słowami Księgi Rodzaju. Człowiek traktowany jest jako narzędzie produkcji, a nie jako jej sprawczy podmiot – właściwy sprawca i twórca. Myśli te rozwijane są w *Przemówieniu podczas spotkania z przedstawicielami organizacji międzynarodowych Wiedeń, 12 IX 1983*¹: „Niech mi będzie wolno powiedzieć, że bardzo sobie cenię to zaproszenie do miejsca pracy tak wielu

¹ Wszystkie cytowane w artykule przemówienia zawarte są w pozycji J. Sobiepan (1988, s. 74-77).

ważnych instytucji, których celem jest ochrona i rozwój życia w kluczowych dziedzinach ludzkiej działalności, takich jak pokojowe wykorzystanie energii jądrowej, postęp przemysłowy, zwłaszcza w krajach rozwijających się, prawo handlowe, rozwój społeczny i ludzki. W dzisiejszym świecie istnieje pilna potrzeba połączenia wysiłków, mających na celu konstruktywne działanie w różnorodnych, skomplikowanych dziedzinach ludzkiego życia. Podjęcie tych działań otwiera – w wymiarze niespotykanym w poprzednich pokoleniach – możliwości czynienia dobrze lub wyrządzania zła. Właśnie dlatego pierwszym obowiązkiem jest współpraca, wymiana doświadczeń, dążenie do jednomyślności na drodze wspólnego wysiłku i zaangażowania. W encyklice *Laborem exercens* zastanawiałem się nad pracą w znaczeniu przedmiotowym i w odniesieniu do bogatych przejawów rozwoju nowoczesnego przemysłu. Na bazie tych rozważań można stwierdzić, że jesteście wezwani do odkrywania nowych sposobów badania i kształtowania stosunków zachodzących między człowiekiem i techniką [...]. Wielka złożoność przedmiotu waszej pracy wymaga takiego poziomu doświadczenia i wiedzy, że pochłania to cały wasz czas i wszystkie zdolności. Opanowanie jednej tylko dyscypliny wchodzącej w zakres dzisiejszej wiedzy o energii jądrowej jest zadaniem i powołaniem na całe życie. Może zatem pojawić się pokusa dopuszczenia do tego, że treść i metodologia jednej dyscypliny będą determinować całkowicie naszą wizję życia, akceptowane przez nas wartości i podejmowane decyzje. Ze względu na to, jest sprawą niezwyklej wagi, byśmy za kryterium osądów i decyzji przyjmowali zawsze prymat człowieka. Człowiek jest podmiotem każdej pracy i wszystkich naszych dyscyplin intelektualnych i naukowych. Człowiek – po Bogu – jest miarą i celem wszystkich naszych projektów, które usiłujemy w tym świecie realizować. Niezależnie od tego, czy przedmiotem są projekty przemysłowe dla krajów rozwijających się, reaktory atomowe, czy programy doskonalenia społeczeństwa – zawsze osoba ludzka stanowi kryterium decydujące. Każda inicjatywa musi być oceniana w świetle pytania: Czy służy sprawie człowieka jako człowieka? Świadom potencjału, którym rozporządzamy, mogę i muszę podkreślić z naciskiem, że wasze zaangażowanie i wysiłek, z jakim słusznie podchodzicie do aspektów intelektualnych, technicznych, naukowych, oświatowych, zawsze musi iść w parze z wrażliwością i zaangażowaniem dla sprawy człowieka, stworzonego na obraz Boży i dlatego właśnie zasługującego na pełnię godności i szacunku. Patrzenie na waszą pracę nie może odbywać się tylko pod kątem wkładu na rzecz jakiegoś projektu, ale także pod kątem tego, co ona wnosi w sprawę wszystkich ludzi świata. Troska o dobro wspólne

waszej pracy wymaga poszanowania kultury narodów i ludów, z czym łączy się poczucie solidarności wszystkich ludów ziemi pod przewodnictwem wspólnego Ojca. Postęp jednego narodu nie może być osiągnięty kosztem drugiego. Więzią spajającą ludzi, których cele duchowe mają oparcie w szczerym wysiłku i ciężkiej pracy wykonywanej codziennie przez specjalistów różnych dziedzin i różnych dyscyplin niech będą myśli świętego Franciszka z Asyżu”. Godność człowieka i jego wartość odzwierciedlone przez pracę znajdziemy również w *Przemówieniu podczas spotkania ze światem pracy Austrii i innych krajów, Wiedeń 12 IX 1983*: „Pracę należy podporządkować godności człowieka, a nie – opłacalności ekonomicznej (s. 81). Pierwsze karty Biblii, zawierające opis dzieła stworzenia, są w pewnym sensie ewangelią pracy. Mężczyźni i kobiety, zabiegający w swojej codziennej pracy o zdobycie środków utrzymania, mają prawo do słusznego przekonania, że przez to kontynuują dzieło Stwórcy (s. 82). Drodzy Bracia i Siostry ze świata pracy! Bądźcie świadomi swej godności i swego powołania: jesteście synami i córkami Boga, współpracownikami Boga, który stworzył świat i przekazał go człowiekowi” (s. 83).

2. Praca jednoczy

Święty Jan Paweł II w *Przemówieniu podczas spotkania ze światem pracy Austrii i innych krajów, Wiedeń 12 IX 1983* zwraca uwagę na jednoczący charakter pracy:

„I tak na ziemi austriackiej członkowie wielu narodów spotykają się w przyjaznym współlistnieniu i we wspólnej pracy. Ten fakt umożliwia intensywne kontakty różnych kultur, lepsze poznanie się wzajemne i stworzenie braterskiej więzi między narodami. Wspólnota pracy może być drogą do wzajemnego ludzkiego i duchowego ubogacenia. Praca przy wspólnym warsztacie powinna stać się pomocą w przezwyciężaniu ewentualnych uprzedzeń w stosunku do innych, w pogłębieniu szacunku i tolerancji wobec tego, kto mówi odmiennym językiem i wyznaje inną wiarę” (s. 79).

W innym, wcześniejszym *przemówieniu na 68 sesji Międzynarodowej Organizacji Pracy, Genewa 15 VI, 1982* słyszymy:

„Praca jednoczy: w swoich najgłębszych wymiarach rzeczywistość pracy jest ta sama na wszystkich miejscach globu ziemskiego, we wszystkich krajach i na wszystkich kontynentach; wśród mężczyzn i kobiet należących do różnych ras i narodów, mówiących różnymi językami i reprezentujących różne kultury; wśród mężczyzn i kobiet wyznających różne religie lub też w różny sposób wyrażających swój stosunek do religii i do Boga. Za tą wielorakością form kryje

się ta sama rzeczywistość pracy: pracy fizycznej i umysłowej; pracy na roli i pracy w przemyśle; pracy w sektorze usług i pracy badawczej; pracy rzemieślnika, technika i wychowawcy, artysty czy matki przy ognisku domowym; w fabrykach, pracy robotnika, pracy kadry technicznej i tych, którzy fabryką kierują. Nie zacierając specyficznych różnic, które pozostają i które nieraz dość radykalnie różnicują wykonujących te rozliczne funkcje mężczyźni i kobiety, praca – rzeczywistość pracy – jednoczy wszystkich w działalności, która ma to samo znaczenie i to samo źródło. Dla wszystkich praca jest koniecznością, obowiązkiem, zadaniem. Dla każdego i dla wszystkich jest ona środkiem do zapewnienia życia, życia ich rodzin i ich podstawowych wartości: jest ona także drogą prowadzącą do lepszej przyszłości, drogą postępu, drogą nadziei. W różnorodności i uniwersalności swych form praca ludzka łączy ludzi, gdyż człowiek szuka w pracy urzeczywistnienia się jako człowieczeństwa, spełnienia osobowego powołania, które jest mu właściwe. Praca jest znakiem jedności i solidarności” (s. 362).

3. Praca uczy solidarności

Aspekt jedności pracy jest ściśle powiązany z aspektem solidarnościowym o czym przekonujemy się czytając *przemówienie podczas spotkania ze światem pracy Austrii i innych krajów, Wiedeń 12 IX 1983*:

„Pracujcie nad jego udoskonaleniem. Zaangażujcie swe siły w kształtowanie sprawiedliwych i godnych stosunków społecznych. Celem solidarności pracy nie może być zwycięstwo, tryumf czy panowanie, lecz pomoc, poprawa, porozumienie” (s. 83).

Przemówienie na 68 sesji Międzynarodowej Organizacji Pracy, Genewa 15 VI, 1982:

„Problemy pracy – problemy, które mają swój oddźwięk w tyłu dziedzinach życia i na jego płaszczyznach: jednostkowej, rodzinnej, narodowej i międzynarodowej – posiadają jedną cechę charakterystyczną, która jest zarazem wymogiem, jak i programem: jest nią solidarność” (s. 360).

4. Praca jako sens ludzkiego życia

Współcześnie miejsce człowieka w świecie społecznym wyznaczone jest m.in. poprzez jego aktywność zawodową. Wyznacza ona miejsce człowieka w świecie, grupie społecznej, integruje ze środowiskiem w sposób jednostkowy i zbiorowy. Jednocześnie, praca zawodowa i powstające na jej tle stosunki społeczne oraz układy formalne i nieformalne są najprostszą drogą do integracji społecznej. Zagadnienie pracy ludzkiej – obok godności osoby ludzkiej – jest

jednym z centralnych tematów nauczania społecznego Kościoła i katolickiej nauki społecznej (Fel, 2009, s. 63).

W czasie przemówienia na 68 sesji Międzynarodowej Organizacji Pracy, Genewa 15 VI, 1982, Ojciec Święty nauczał: „Pragnę przede wszystkim za waszym pośrednictwem oddać hołd ludzkiej pracy, bez względu na jej naturę i bez względu na to, gdzie jest ona w świecie wykonywana; hołd wszelkiej pracy oraz każdemu mężczyźnie i każdej kobiecie, którzy ją wykonują, nie czyniąc różnicy między jej specyficznymi cechami: między pracą »fizyczną« czy »umysłową«; jak też nie czyniąc różnicy między jej szczególnymi cechami: czy chodzi o pracę twórczą, czy też odtwórczą, czy chodzi o badania teoretyczne stwarzające podstawy dla pracy innych, czy o pracę polegającą na organizowaniu warunków i struktur pracy, czy też wreszcie o prace kierownicze lub prace robotników, wykonujących zadania konieczne dla realizacji ustalonych programów. W każdej ze swych postaci praca zasługuje na szczególny szacunek, ponieważ za każdą pracą stoi zawsze żywy jej podmiot: osoba ludzka. Stąd praca bierze swą wartość i godność” (s. 358).

Praca nie tylko nosi znamię człowieka, ale w pracy pojętej jako ludzka działalność człowiek odkrywa sens swojej egzystencji: we wszelkiej pracy pojętej jako ludzka działalność, bez względu na to, jaki jest jej konkretny charakter, jakie są okoliczności, w których ta działalność jest wykonywana. Praca zawiera „ten podstawowy wymiar ludzkiego bytowania, z którego życie człowieka jest zbudowane na co dzień, z którego czerpie właściwą sobie godność - ale, w którym zawiera się zarazem nieustająca miara ludzkiego trudu, cierpienia, a także krzywdy, niesprawiedliwości, sięgających głęboko w życie społeczne w obrębie poszczególnych narodów i w zakresie międzynarodowym” (s. 360).

Jednym słowem, trzeba stale pytać, czy praca służy urzeczywistnianiu sensu ludzkiego życia. Szukając odpowiedzi na te pytania, w ramach analizy całokształtu procesów społeczno-ekonomicznych, nie można pomijać elementów i treści, które stanowią ‘wnętrze człowieka’: rozwoju jego wiedzy i świadomości. „Więź między pracą a sensem ludzkiej egzystencji świadczy zawsze o tym, że człowiek nie uległ alienacji z powodu swojej pracy, że nie został zniewolony. Przeciwnie, więź ta potwierdza, że praca stała się sojusznikiem jego człowieczeństwa, że pomaga mu żyć w prawdzie i wolności, która pozwala prowadzić życie w pełni godne człowieka” (s. 363). Problem pracy jest nadzwyczaj ściśle związany z problemem sensu ludzkiego życia. „Dzięki tej więzi praca staje się problemem natury duchowej i jest nim rzeczywiście. To stwierdzenie w niczym nie umniejsza innych aspektów pracy, aspektów - można powiedzieć - łatwiej

wymiernych, z którymi łączą się różne struktury i działania o charakterze »zewnątrznym« na płaszczyźnie organizacji: przeciwnie to samo stwierdzenie pozwala umieścić pracę ludzka, jakkolwiek by była wykonywana przez człowieka, wewnątrz człowieka, to jest w najgłębszym pokładzie jego człowieczeństwa, w tym co sprawia, że jest on człowiekiem, autentycznym podmiotem pracy. Przeświadczenie, że między pracą każdego człowieka i ogólnym sensem ludzkiej egzystencji istnieje istotna więź, leży u podstaw chrześcijańskiej doktryny pracy, można powiedzieć: u podstaw »ewangelii pracy« – przenika ono w różny sposób nauczanie i działalność Kościoła na każdym etapie jego misji poprzez całą historię: »Nigdy więcej praca przeciw pracownikowi, ale zawsze praca w służbie człowieka« (s. 363).

5. Praca jest źródłem sprawiedliwości społecznej

Sprawiedliwość społeczna może być pojmowana jako cecha ustroju politycznego i porządku prawnego, charakteryzująca się zobiektywizowanymi i jednakowymi dla wszystkich obywateli i grup społecznych kryteriami oceny praw i obowiązków, zasług i win, wymaganiem bezstronności w funkcjonowaniu organów państwowych, administracyjnych, rządowych, prokuratorskich i służb porządkowych. Problem sprawiedliwości społecznej zajmuje ważne miejsce we współczesnych nurtach chrześcijańskiej myśli społecznej i w doktrynie społecznej Kościoła katolickiego, czego wyraz odnajdujemy w *Przemówieniu na 68 sesji Międzynarodowej Organizacji Pracy, Genewa 15 VI, 1982*: „Mamy prawo i obowiązek traktować człowieka, nie pod kątem tego, czy jest on użyteczny dla pracy, ale traktować pracę w odniesieniu do człowieka: traktować pracę ze względu na to, czy jest użyteczna lub nieużyteczna dla człowieka. Mamy prawo i obowiązek rozważać pracę, biorąc pod uwagę różne potrzeby człowieka w dziedzinach ducha i ciała, traktować pracę człowieka w każdym społeczeństwie i ustroju, w strefach lub regionach, gdzie panuje dobrobyt, a jeszcze bardziej tam, gdzie szerzy się nędza. Mamy prawo i obowiązek tak właśnie – a nie odwrotnie – traktować pracę w związku z człowiekiem, jako podstawowe kryterium oceny postępu. Postęp bowiem zawsze podlega ocenie i osądowi wartości: należy stawiać pytanie, czy dany postęp jest dostatecznie ‘ludzki’, a zarazem dostatecznie ‘uniwersalny’, czy przyczynia się do usuwania niesprawiedliwych nierówności oraz do zapewnienia pokojowej przyszłości świata; czy w pracy zabezpieczone są podstawowe prawa każdej osoby, każdej rodziny, każdego narodu.

Świat pracy jest światem wszystkich kobiet i wszystkich mężczyzn, którzy przez swą działalność starają się odpowiedzieć na powołanie do czynienia sobie ziemi poddanej dla dobra wszystkich. Ludzka potrzeba obrony pracy i uwolnienia tej pracy od wszelkiej ideologii, aby na nowo ukazać prawdziwy sens ludzkiej aktywności, ujawnia się w sposób szczególny, kiedy rozważa się świat pracy i solidarność, której on się domaga, w kontekście międzynarodowym. Aby zbudować świat sprawiedliwości i pokoju solidarność musi obalić podstawy nienawiści, egoizmu i niesprawiedliwości, zbyt często wynoszonych do godności zasad ideologicznych czy też zasadniczych praw życia społecznego. W ramach tej samej wspólnoty pracy trzeba odkryć wymogi jedności tkwiące w naturze pracy, która swoją siłę bierze z prymatu osoby ludzkiej nad rzeczami i będzie umiała tworzyć narzędzia do dialogu i współpracy, pozwalające rozwiązać sprzeczności bez dążenia do zniszczenia przeciwnika” (s. 365).

6. Praca jest elementem budowy nowego świata

Praca jest nieodzownym elementem budowy nowego świata, nowej rzeczywistości, rozwoju cywilizacji. Ojciec Święty widział to już w latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia i dał temu wyraz w *Przemówieniu podczas spotkania z młodzieżą Szwajcarii Romańskiej, Fryburg, 13VI 1984*: „Droga młodzieży! Widzicie przyszłość świata w kolorach raczej ciemnych. Bezrobocie, przemoc, wiszące nad ludzkością zagrożenie spowodowane nagromadzeniem broni o niesamowitej sile niszczenia, brak równowagi gospodarczej między Północą i Południem, duchowe ubóstwo występujące w wielu krajach społeczeństwa konsumpcyjnego. Do was, młodych mówię: nie dajcie się pokonać defetyzmowi i lękowi! Świat jutra to właśnie wy. Od was przede wszystkim zależy przyszłość. Od nas, starszych otrzymujecie świat, który może rozczarowywać, ale ten świat ma swoje nędze i swoje bogactwa, swoje wartości i antywartości. Nadzwyczajny postęp nauki i techniki jest ambiwalentny. Może służyć dobru i złu. Może uratować życie ludzi i może je zniszczyć [...]. Oto, droga młodzieży, wielka budowa świata, w którą musicie się zaangażować. Pracując własnymi rękami, sercem, inteligencją, wiarą pracujcie razem nad wznoszeniem świata nowego, w którym każdy będzie mógł prawdziwie rozkwitnąć i żyć w atmosferze bezpieczeństwa i wzajemnego zaufania” (s. 208-209).

Zakończenie

Praca jest niezbędna w wychowaniu, jest koniecznym elementem prawidłowego rozwoju człowieka – jego potencjału fizycznego, intelektualnego, duchowego, kulturowego, moralnego. Przejawia się więc ona wielowymiarowo i wielofunkcyjnie. Nie tylko wytwarza dobra materialne, ale jest także niezbędna w rozwoju człowieka. Praca kształtuje wolę, charakter, zainteresowania, wpływa na samopoczucie i stan zdrowia. Dzięki niej człowiek uczy się życia i współdziałania z innymi ludźmi. Spełnia ona ogromną rolę w samorealizacji i uspołecznianiu, kształtuje więzi międzyludzkie oraz systemy wartości. Nauka Ojca Św. Jana Pawła II uzupełnia wcześniejsze historyczne ujęcie wychowawczej roli pracy w rozwoju człowieka, społeczności, cywilizacji. W epoce takiej jak nasza, w której wielkie przemiany społeczne i kulturowe zdają się czasem zagrażać nawet najbardziej podstawowym wartościom moralnym, przyswojenie sobie i wdrożenie zaprezentowanych wartości pracy, stworzy warunki sprzyjające harmonijnemu rozwojowi wszystkich wymiarów osobowości człowieka: wymiaru fizycznego i duchowego, kulturalnego i społecznego. W każdej chwili bądźmy wierni słowom i nauce naszego wielkiego rodaka.

Referencje

- Bera, R., Wierzejska, J. (2015). *Praca jako wartość w życiu człowieka*. W: *Osvita dlà sučasnosti = edukacja dla współczesności: zбірnik naukovih prac' = zbiór prac naukowych*, t. 1. Kiiiv: Vidavnictvo NPU imeni M.P. Dragomanova.
- Fel, S. *Humanizacja pracy w perspektywie katolickiej nauki społecznej*. Humanizacja Pracy, 6 (2009).
- Fryckowski, E. *U źródeł wychowania przez pracę w polskiej myśli społecznej i filozoficznej*. Studia Pedagogiczne, 8 (1992).
- Jakubiak, K. (2017). *Od idei pracy w wychowaniu człowieka, poprzez wiedzę o pracy, do pedagogiki pracy w dziejach polskiej myśli naukowej*. W: R. Gerlach, R. Tomaszewska-Lipiec (red.), *Wokół podstawowych zagadnień pedagogiki pracy*. Bydgoszcz: UKW.
- Konstytucja Duszpasterska o Kościele*, <http://ptm.rel.pl/files/swii/141-gaudium-et-spes.pdf> (27.02.2022).
- Korczak, J. (1958). *Pamiętnik*. W: *Wybór pism*, t. IV (wybór I. Neverly). Warszawa: NK.
- Kot, S. (2010). *Historia wychowania*, t. I. Warszawa: Żak.
- Kwiatkowski, S.M. (red.). (2012). *Pedagogika pracy – tradycja i wyzwania współczesności*. Radom – Warszawa – Bydgoszcz: ITeE– PIB.
- Laborem exercens*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/laborem.html (19.11.2021).

- Nowacki, T.W. (2008). *Praca ludzka. Analiza pojęcia*. Radom: PIB.
- Parzęcki, R. (2021). *Teoria miejsca i przestrzeni społeczno-zawodowej człowieka w obszarze zawodów i pracy ludzkiej*. W: A. Karpińska, K. Borawska-Kalbarczyk, A. Szwarc (red.), *Edukacja w przestrzeni społecznej – paradygmaty zmian*. Białystok: UwB. *Rdz.1, Rdz.1,28*, <https://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=1> (19.11.2021).
- Słownik*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/wychowanie.html> (19.11.2021).
- Sobiepan, J. (1988). *Jan Paweł II w Austrii i Szwajcarii*. Warszawa: PAX.
- Solak, A. (2004). *Wychowanie chrześcijańskie i praca ludzka*. Warszawa: UKSW.
- Szłapińska, J. *Współczesny kształt pedagogiki pracy w Polsce*. *Studia Edukacyjne*, 37 (2015).
- Wiatrowski, Z. (2005). *Podstawy pedagogiki pracy*, wyd. IV. Bydgoszcz: AB.